

บทนำ

การศึกษาชนิดพันธุ์ไม้ ได้มีขอบเขตของชนิดพันธุ์ไม้ที่จะดำเนินการศึกษา คือ เป็นพันธุ์ไม้ที่สามารถใช้ส่วนต่าง ๆ เป็นอาหาร เป็นพืชสมุนไพร และเพื่อการค้าทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ชั้นล่าง พืชหัว หรือไม้เลื้อย ในพื้นที่รับผิดชอบ (อุบลราชธานี, ยโสธร, อำนาจเจริญ) และคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่สำคัญ ศึกษาเป็นแหล่งผลิต การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต และ การใช้ประโยชน์จากผลผลิต ผู้ดำเนินการศึกษาได้คัดเลือกพันธุ์ไม้ที่จะศึกษาโดยใช้ชื่อที่เป็นที่รู้จักกันในภาษาถิ่นว่า “หมากไข่” ซึ่งจัดว่าเป็นพันธุ์ไม้ยืนต้นขนาดกลางที่น่าสนใจและควรได้รับการศึกษา เผยแพร่ให้ทราบในรายละเอียดต่อไป

หมากไข่

ชื่อวงศ์ : SAPOTACEAE

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Xantolis palmeri* Baehni

ชื่อพื้นเมือง : หมากไข่ (อีสาน), ละมุดเขมร (ภาคกลาง), หมากป่วน (ลพบุรี),
เซียนท้อ, เซียมท้อ (จีน), หมากเป็น , หม่าป็น (เชียงใหม่), ละมุดจีน,
ท้อเขมร

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลักษณะทั่วไป

หมากไข่เป็นต้นไม้ที่นำเข้ามาปลูกในบ้านเรานานแล้ว แต่ไม่ค่อยได้รับความนิยม ชาวจีนนำไปปลูกที่บ้านเมืองเขาเรียกว่า เซียมท้อ แถวประเทศลาวมีเยอะ ทางเชียงใหม่เรียก หมากเป็น หรือ หม่าป็น คนภาคกลางเรียกอีกชื่อว่า ละมุดเขมร คนจีนนิยมนำมาไหว้เจ้า แทนลูกท้อเมืองจีน ที่มีราคาแพงกว่า หมากไข่เป็นไม้ผลยืนต้นที่มีการแตกกิ่งสาขาดำทำให้มีรูปทรงพุ่มแฉ่ ขนาดเล็กถึงขนาดกลาง แตกแขนงสาขาที่ระยะประมาณ ๓-๔ เมตร

ลำต้น

ค่อนข้างตรง แตกกิ่งก้านน้อย พบทั่วไปจะมีความสูงเต็มที่ประมาณ ๔-๘ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๒-๑๕ เซนติเมตร หรือหากอยู่ในสภาพภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ อาจมีความสูงถึง ๒๓-๓๐ เมตร และเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ เมตร เปลือกเรียบสีน้ำตาลปนเทา เนื้อไม้สีขาวนวล ทุกส่วนของหมากไข่ไม่ว่าจะเป็นลำต้น ใบ ผล กิ่ง ก้าน จะมีน้ำยางสีขาว

ใบ

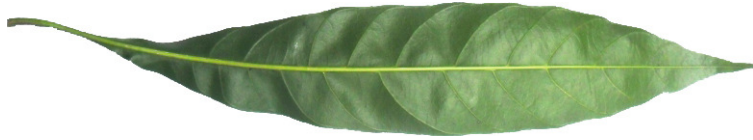
หมากไข่เป็นใบเดี่ยว ออกเวียนสลับตามกิ่ง รูปทรงหอก โคนใบสอบ ปลายใบแหลม มีติ่ง ใบกว้างราว ๓-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๑๖ -๓๖ เซนติเมตร ฝิ่นใบสีเขียวมัน ขอบใบเรียบ ก้านใบด้านบนสีเขียวเข้มส่วนด้านล่างมีสีเขียวอ่อน มีรูปทรงค่อนข้างกลม โดยมีความกว้างประมาณ ๖ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร สีเขียวแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองเมื่อแก่ ส่วนปลายผลนั้น เกือบแหลมคล้ายผลของมะพร้าวตัวของผลมีขนาดใหญ่ โดยมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๐.๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๒ เซนติเมตร

การออกของใบ

หน้าใบ

หลังใบ

ปลายใบ

โคนใบ

ดอก

ออกเป็นช่อสั้นๆ กระจุกตามซอกใบ ก้านดอกยาว ๐.๖-๑.๒ เซนติเมตร มีขนสั้นๆ มีกลีบเลี้ยง ๕-๖ กลีบ เป็นรูปไข่กลับ เวลาบานมี ๕-๗ กลีบ เป็นรูประฆังคว่ำสีเขียว ยาว ๐.๘-๑.๒ เซนติเมตร โคนกลีบหลอดยาว ๖-๘ มิลลิเมตร มี ๕-๗ กลีบ มีเกสรเพศผู้ ๕-๗ อัน ยาว ๒-๔ มิลลิเมตร ดอกจะออกตลอดทั้งปี

การติดผล

มีตั้งแต่ผลเดียวถึงเป็นช่อ จากการศึกษพบว่าหมากไข่จะให้ผลตลอดทั้งปี กล่าวคือ เมื่อผลสุกหรือเกือบสุกก็จะมีดอกออกมาใหม่และก็ติดผลเป็นวงจรเรื่อยไป แต่ระหว่างที่ทำการศึกษา จะพบการติดผลในช่วงปลายเดือนมีนาคม ผลโตเต็มที่ช่วงเดือนมิถุนายน รูปทรงกลมรีหรือเกือบกลม ปลายแหลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๔-๖ เซนติเมตร มีเมล็ดเดียว เปลือกผลเรียบบางสีเขียว การเจริญเติบโตของผลขึ้นอยู่กับสภาพดินด้วย

ผลดิบ/ผลสุก

มีการสังเกตการเจริญเติบโตของผล คือ เมื่อติดผล ผลจะมีสีเขียวเข้ม แล้วเมื่อโตเต็มที่จะเริ่มเปลี่ยนจากสีเขียวมาเป็นสีอ่อน ผิวมันเงางาม และเมื่อแก่จัดจะเป็นสีเหลืองเข้มเป็นที่โดดเด่นมองเห็นจากที่ไกลชัดเจน เนื้อในมีสีเหลืองเนียนเหมือนฟักทอง ผลจะสุกพร้อมรับประทาน ช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม มีรสชาติ มัน ออกหวานเล็กน้อย มีกลิ่นหอม ต้องกินตอนสุกๆ มิฉะนั้นจะฝาดเพี้ยน

เนื้อ

เมื่อสุกเต็มที่เนื้อจะมีสีเหลืองขุ่น

เมล็ด

หมากไข่ ๑ ผล จะมี ๑ เมล็ด เมื่อหมากไข่สุกเต็มที่จะมีเมล็ดสีดำเป็นเงา รูปรี เปลือกบางแข็ง เนื้อในแข็งสีขาวนวล

การขยายพันธุ์

หมากไข่สามารถขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด หรือตอนกิ่ง พบตามพื้นที่ดอนโดยปลูกร่วมกับไม้ผลชนิดอื่นได้ เมล็ดที่ออกจากผลจะมีอายุสั้นอยู่ได้เพียง ๒ สัปดาห์ จึงต้องรีบนำไปเพาะ มิฉะนั้นอาจต้องใช้เวลาานกว่าจะงอกประมาณ ๓-๕ เดือน

การเพาะปลูก

ควรใช้เมล็ดหมากไข่ที่ได้จากผลใหม่ ๆ มาทำการเพาะชำ ไม่ควรเก็บเมล็ดไว้นานเกิน ๒ สัปดาห์ ต้องเพาะเมล็ดให้ได้ต้นกล้าอ่อนเสียก่อนที่จะนำลงถุงชำ โดยการเพาะในแปลงเพาะหรือโรงเรือนเพาะชำจะออกประมาณ ๒-๓ นิ้ว หลังจากนั้นจะย้ายต้นกล้าลงในถุงดำ เลี้ยงให้ได้ต้นสูงสัก ๑ ฟุต หรือประมาณ ๓-๔ เดือน ก็ย้ายปลูกใส่กระถางหรือถุงดำที่ใหญ่ขึ้นขนาด ๘-๑๒ นิ้ว หรือว่าจะปลูกลงแปลงเลยก็ได้ ดินปลูกใช้ดินร่วนผสมอินทรีย์วัตถุผสมมะพร้าวสับ อัตรา ๒:๑:๑ เมื่อนำไปปลูกการคลุมดินจะเป็นประโยชน์ในช่วงปีแรก ๆ เพราะปุ๋ยที่ใช้ในเวลาปลูกจะช่วยให้พืชมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การออกดอกติดผลหลังจากปลูกโดยเมล็ด ใช้เวลาประมาณ ๓-๕ ปี หรือมากกว่า หรืออีกวิธีคือการตอนกิ่ง จากการตอนกิ่งใช้เวลาประมาณ ๑-๒ ปี ปลูกง่ายอยู่ใกล้น้ำ ผลจะใหญ่ แต่ถ้าลูกตกมากเกินไปผลจะเล็กลง โดยทั่วไปเราจะพบตามบ้านเรือน ไม่นิยมปลูกเพื่อการค้าและหาได้ยากในปัจจุบัน

ศัตรูพืชและโรค

เนื่องจากเป็นพืชที่มีความแข็งแรงจึงไม่ค่อยพบศัตรูพืชและโรคที่ร้ายแรง จะพบเพียงเพลี้ยที่เกิดขึ้นบนเปลือกผลและใบ ซึ่งมีลักษณะเป็นจุดและตกละเกิดแต่จะไม่ทำให้เนื้อข้างในเน่าเสียแต่อย่างใด

เพลี้ยที่เกิดบนเปลือกผล

เพลี้ยที่เกิดตามใบและกิ่งก้าน

ถิ่นกำเนิด

ไม่ทราบแหล่งกำเนิดที่แน่ชัด บ้างว่ามีถิ่นกำเนิดในเปอร์โตริโก บ้างว่ามีถิ่นกำเนิดในอเมริกากลาง บ้างว่าเป็นพืชพื้นเมืองทางภาคเหนือของอเมริกาใต้ บ้างว่ามันเกิดขึ้นเฉพาะในป่าทางตอนใต้ของเม็กซิโก ในพื้นที่ป่าละเมาะที่ถูกทิ้งรกร้างว่างเปล่า เป็นไปได้ว่าต้นกล้าอาจเกิดขึ้นจากสัตว์นำเข้าไปโดยการกินแล้วคายเมล็ดออกมาหรือออกมาทางอุจจาระ หรือไม่ก็มนุษย์โยนเข้าไปแล้วมันเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ในพื้นที่ประเทศเราพบหมากไข่มาเป็นเวลานาน

ขาย

การตลาดไม่กว้างเท่าไร ส่วนใหญ่ปลูกเป็นไม้ประดับ และนำผลมาทานได้ คนจีนนิยมนำผลมาไหว้เจ้า พบในบางสวนมีการปลูกขาย กิโลกรัมละ ๓๕ บาท ๓ กิโลกรัมต่อ ๑๐๐ บาท แถวภาคเหนือขาย กิโลกรัมละประมาณ ๘๐ – ๑๒๐ บาท

พันธุ์ (ความแตกต่างของผล)

ไม่ได้มีบันทึกไว้ว่าหมากไข่มีกี่สายพันธุ์ แต่จะสังเกตได้จากบางชนิดจะแตกต่างกันในลักษณะของรูปทรงที่กลม รี ปลายแหลม หรือในลักษณะอื่นที่มีขนาดใหญ่หรือเล็ก และในเรื่องของกลิ่นและรสชาติซึ่งมีทั้งกลิ่นหอม หวาน มัน แต่ในบางสายพันธุ์จะมีรสชาติที่ฝาดเฝื่อน

ปลายแหลม

ปลายมด

สรรพคุณ

หมากไข่มีคุณค่าทางอาหารสูงมาก มีไนอะซินและเบต้าแคโรทีนสูง มีวิตามินซีที่ช่วยให้ผิวพรรณเปล่งปลั่ง และช่วยป้องกันโรคเลือดออกตามไรฟัน

คุณค่าทางโภชนาการ

พลังงาน	๑๓๘.๘	กรัม
โปรตีน	๑.๖๘	กรัม
ไขมัน	๐.๑๓	กรัม
คาร์โบไฮเดรต	๓๖.๖๙	กรัม
ไฟเบอร์	๐.๑๐	กรัม
แคลเซียม	๒๖.๕	มิลลิกรัม
ฟอสฟอรัส	๓๓.๓	มิลลิกรัม
เหล็ก	๐.๙๒	มิลลิกรัม
แคโรทีน	๐.๓๒	มิลลิกรัม
ไนอะซิน	๓.๓๒	มิลลิกรัม
วิตามินซี	๕๘.๑	มิลลิกรัม
ไลซีน	๘๔	มิลลิกรัม
กรดอะมิโน	๒๘	มิลลิกรัม

คุณค่าทางยา

เมล็ดมีสรรพคุณในการรักษาโรคแผลเปื่อย แผลพุพอง และแผลเรื้อรัง เปลือกต้นนำมาต้มกินรักษาอาการไข้ ตัวร้อน นอกจากนี้ยังรักษาอาการผื่นคันที่เกิดตามผิวหนังได้อีกด้วย

ในต่างประเทศได้มีการนำหมากไข่มาวินิจฉัยโดยชาวแมกซิโก และคิวบา ใช้เปลือกจากลำต้น ต้มดื่มแก้ไข้-ทาผิวแก้ผื่นคัน และกำลังมีการวิจัยใช้เมล็ดเพื่อลดการอักเสบของผิวหนังขณะนี้

เมื่อปี ๑๙๗๑ (พ.ศ. ๒๕๑๔) บริษัทผลิตยาในแคลิฟอร์เนียวิจัยสารจากเมล็ดซึ่งอาจจะป้องกันรากผม/หนังศีรษะอักเสบแต่ล้มเลิกการวิจัยเพราะหาวัตถุดิบได้ไม่พอ

สภาพภูมิอากาศ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหมากไข่เป็นผลไม้ที่มีถิ่นกำเนิดมาจากต่างประเทศแม้จะนำมาปลูกในเขตประเทศไทย หมากไข่ก็มีความทนต่อทุกสภาพอากาศไม่ว่าจะเป็นในสภาพอากาศที่ร้อนหรือถึงเขตร้อน ในสภาพอากาศที่เย็น แต่จะไม่ค่อยดีถ้าอยู่ในสภาพอากาศที่มีความแห้งแล้งเป็นเวลายาวนาน นอกจากนี้ยังสามารถปลูกขึ้นได้ดีกับทุกสภาพดินไม่ว่าจะเป็นดินเหนียว ดินลูกรัง ดินทราย และดินเหนียว แต่อย่างไรก็ตามพืชทุกชนิดย่อมมีการเจริญเติบโตได้ดีในสภาพของดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งก็จะทำให้ผลที่ออกมามีคุณภาพดีด้วยเช่นกัน

การเก็บรักษา

การเก็บหมากไข่นั้นควรระมัดระวัง เพราะหมากไข่เป็นผลไม้ที่มีเปลือกบาง เมื่อตกลงพื้นจะทำให้ผลชำหรือแตกได้ จึงควรเก็บโดยมีที่รองรับจากกึ่ง ผลที่เก็บมาสามารถเก็บไว้ในอุณหภูมิปกติได้ หากเก็บผลที่มีสีเหลืองเข้มมาบางลูกอาจจะยังทานไม่ได้ เพราะหมากไข่ต้องทานตอนที่สุกจนเนื้อจึงจะหวาน หากเก็บมาแล้วทานเลยเนื้อจะมีรสฝาดไม่อร่อย จึงต้องใช้เวลาประมาณ ๑-๒ วัน จึงจะนำมาทานได้ หรือจะเก็บไว้ในตู้เย็นสามารถเก็บไว้ได้นาน ๗-๑๐ วัน แต่การศึกษายังไม่ได้รับการตรวจสอบระดับอุณหภูมิและความชื้นที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการเก็บในระยะยาว

การนำไปประกอบอาหาร

หมากไข่เป็นผลไม้ที่ไม่กรอบและฉ่ำเหมือนผลไม้อื่น ๆ ในบ้านเราโดยส่วนมากไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร เพียงแต่นำมารับประทานผลสุกเท่านั้น ส่วนในต่างประเทศสามารถนำไปประกอบอาหารได้หลายอย่าง เช่น ทำเป็นน้ำปั่น ถ้าอยากให้รสชาติเข้มข้นสามารถเติมเกลือน้ำมะนาว หรือนมลงไปก็จะได้รับรสชาติอีกแบบหนึ่ง ทำเป็นไอศกรีม ทำเป็นพาย และแยมทาขนมปัง ส่วนในท้องถิ่นทางภาคอีสานที่ทำการศึกษายังสามารถนำผลดิบมาเป็นเครื่องเคียงของเมี่ยง หรือนำไปตำเหมือนส้มตำก็ได้